

La qüestió *Utrum Philosophus convenienter assignet et sufficienter tres modos relativorum* d'Antoni Andreu: Comparació amb Duns Escot¹

Jaume Mensa i Valls

Universitat Autònoma de Barcelona

jaume.mensa@uab.cat

Resum

Antoni Andreu va escriure un extens *Scriptum super Metaphysican Aristotelis*, format originàriament per una *Expositio* literal (inspirada en part en el comentari de Tomàs d'Aquino) i unes *Quaestiones* (reelaboració de les d'Escot). L'objectiu d'aquest article consisteix a estudiar la qüestió *Utrum Philosophus convenienter assignet et sufficienter tres modos relativorum* d'Antoni Andreu (còdex de la Real Biblioteca del monasterio de San Lorenzo del Escorial, G.III.25, f. 56a-b), de la seva obra *Quaestiones metaphysicae*, i comparar-la amb la corresponent qüestió de Duns Escot, *Utrum convenienter ponat Philosophus tres modos relativorum* (*Quaestiones super libros Metaphysicorum*, V, 12). Aquestes qüestions es refereixen a la *Metafísica* d'Aristòtil, V, 15, 1020b26-32.

Ens preguntarem si Antoni Andreu és un simple compilador fidel al mestre, com declara, o si la seva reelaboració d'aquesta qüestió, i en general la seva obra sencera, interpreta la doctrina escotista en una determinada direcció.

Paraules clau: Aristòtil; metafísica; relació, fonament; *Quaestiones Metaphysicae*

Abstract. *The question* *Utrum Philosophus convenienter assignet et sufficienter tres modos relativorum* by Antoni Andreu: *Comparing it with Duns Scotus*

Antoni Andreu wrote a long *Scriptum super Metaphysican Aristotelis*, originally composed of a literal *Expositio* (inspired in part by Thomas Aquinas' commentary) and some *Quaestiones* (a reelaboration of the commentary on Scotus). The aim of this paper is to study the question *Utrum Philosophus convenienter assignet et sufficienter tres modos relativorum* by Antoni Andreu (ms. Real Biblioteca, San Lorenzo del Escorial, G.III.25, f. 56a-b), in his work *Quaestiones metaphysicae*, and to compare it with the related question of Duns Scotus, *Utrum convenienter ponat Philosophus tres modos relativorum* (*Quaestiones super libros Metaphysicorum*, V, 12). These questions refer to Aristotle's *Metaphysics*, V, 12, 1020b26-32.

We are going to ask whether Antoni Andreu is a simple, loyal compiler of Duns Scotus, as he declares, or his reelaboration on this matter, and in general his whole work, interprets the Scotist doctrine in any specific sense.

Keywords: Aristotle; metaphysics; relation; fundament; *Quaestiones Metaphysicae*

1. Aquest article ha estat redactat dins del projecte de recerca «Corpus Digital d'Arnau de Vilanova: Filosofia i ciència a la Corona d'Aragó (segles XIII-XIV)», Ministerio de Educación y Competitividad, FFI 2014-53050-C5-2-P.

Sumari

1. Introducció	3. Anàlisi de la qüestió: semblances i diferències amb Escot
2. Antoni Andreu i el seu comentari a la <i>Metafísica</i>	Referències bibliogràfiques

Inter philosophos semper fuit disputatio de relativis
Albertus Magnus, *Summa Theologiae*, I, tr. 13, q. 52, sol.

1. Introducció

Aristòtil tracta de 'la relació' (*prós ti*) en diversos llocs de la seva obra: *Metafísica*, A, 9, 990b-10-22; α, 1003b; Γ, 6, 1011a20; Δ, 7, 1017a-b; Δ, 15, 1020b25-1021b11; I, 6, 1046b32-1057b2; K, 12, 1068a9-14; N, 1, 1087a29-1090a15; *Categories*, 7, 6a37-8b24; 10, 11b16-13b35; 13, 14b24-15a13; *Tòpics*, 4, 4, 124b-15-125b14; *Refutacions sofístiques*, 13, 173a32-b16; 31, 181b25-182a7; *Física*, 7, 3, 246b3-248a9. D'aquests textos, els principals són el de les *Categories*, 7, 6a37-8b24; i el de la *Metafísica*, Δ, 15, 1020b25-1021b11 (Sarrate, 1993, 1995; Lanham, 2004).

Aristòtil dedica tot el capítol 7 de les *Categories* a reflexionar sobre la relació². Ja al començament defineix la relació de la manera següent (Aristòtil, 1999: 100): «Diem que estan en relació amb quelcom aquelles coses de les quals diem que precisament allò que són depèn d'altres coses o hi fa referència d'alguna manera». Tot seguit, Aristòtil posa diversos exemples i considera les propietats de la relació. I per solucionar una dificultat que hom podria fer-li considera una definició més precisa de relació (Aristòtil, 1999: 109): «solament són relatives aquelles coses l'ésser propi de les quals consisteix a tenir, d'una manera o d'altra, una relació amb quelcom». Segons la primera definició, la relació seria una dependència originada en l'atribució lingüística, és a dir, seria *secundum dici*. Segons la segona definició, la relació és «real», *secundum esse*.

La dificultat que ha fet reconsiderar a Aristòtil la primera definició és la següent: algunes substàncies segones, concretament les que són part d'un tot, com el «cap d'algú» o la «mà d'algú», poden ser considerades «relatius» (Aristòtil, 1999: 109) segons la primera definició, però, això no obstant, «podem saber què són exactament en si mateixes sense que per força hàgim de saber en relació amb què les diem, car no tenim per què saber de qui és aquest cap o de qui és aquesta mà. Per tant, aquestes coses no serien res de relatiu» (Aristòtil, 1999: 110). La segona definició evita que aquest tipus de substàncies puguin ser considerades com a relatives.

Les coses relatives, de vegades, admeten la contrarietat (virtut i vici), però no sempre (el doble no té contrari). De vegades, les coses relatives admeten el més i el menys (una cosa pot ser més o menys semblant a una altra), però no

2. Cf. Aristòtil, 1999: 100-110.

sempre (no té sentit dir més o menys el doble). Sempre, però, les coses relatives són recíproques. De vegades, no ho sembla, perquè no hem establert la seva relació de manera pertinent. Però, «si establim pertinentment allò en relació amb què parlem d'una cosa —un cop eliminades totes les altres coses que són accidentals talment que només resti allò amb què establim pertinentment la relació—, llavors pervindrem sempre a parlar d'allò amb què relacionem la cosa» (Aristòtil, 1999: 110).

El segon text important és el de *Metafísica*, Δ, 15, 1020b25-1021b11. És el text clàssic de la divisió de la relació. El llibre Δ és dedicat a trenta conceptes filosòfics destacats. Segurament és el llibre al·ludit en la *Vida dels filòsofs il·lustres*, V, 23, de Diògenes Laerci (1988: 281), amb aquestes paraules: «Dels diversos significats dels conceptes o expressions». Probablement fou escrit com una obra autònoma, que posteriorment fou inclosa en la *Metafísica*. Les categories són alguns dels conceptes més significatius del llibre. En la versió llatina, l'apartat dedicat a la relació comença amb aquesta distinció (García Yebra, 1998: 269-271):³

Ad aliquid dicuntur alia *quidem* ut duplum ad dimidium, et triplum ad tertiam partem, et totaliter multiplicatum ad multiplicati partem, et continens ad contentum. Alia ut calefactivum ad calefatibile, et sectivum ad secabile, et *omnino* activum ad passivum. Alia ut mensurabile ad mensuram, et scibile ad scientiam, et sensibile ad sensum.

Prós ti és traduït al llatí per *ad aliquid*. Les relacions de la primera classe es refereixen a un ordre numèric, determinat (com el doble respecte de l'u) o indeterminat (com el múltiple respecte de l'u o d'allò que excedeix respecte d'allò excedit). Les relacions de la segona classe s'anomenen relacions segons la potència activa i passiva i els actes de les potències: el foc respecte de la fusta. Aquestes dues primeres classes de relatius (segons nombre i segons potència) ho són «porque lo que ellas son se expresa por lo que es de otro» (García Yebra, 1998: 269-271). En canvi, en les relacions de la tercera classe, les coses relatives segons elles mateixes (com el mesurable respecte de la mesura) ho són perquè una altra cosa es diu relativa a ella (mesura).

Duns Escot dedica tres qüestions del llibre V a aquest fragment de la *Metafísica* aristotèlica:

Utrum conuenienter ponat Philosophus tres modos relatiuorum (Ioannes Duns Scotus, 1997: 615-617, qüestió 12);

Utrum tertius modus distinguitur a secundo (Ioannes Duns Scotus, 1997: 617-618, qüestió 13);

3. La traducció al castellà (García Yebra, 1998: 269-270) diu: «Relativo se dice, de unas cosas, como lo doble en orden a la mitad y lo triple en orden a la tercera parte, y en general el múltiple en orden al submúltiplo, y lo que excede en orden a lo excedido; de otras, como lo que puede calentar en orden a lo que puede ser calentado, y lo cortante en orden a lo cortable, y, en una palabra, lo activo en orden a lo pasivo; de otras, como lo medible en orden a la medida, y lo escible en orden a la ciencia, y lo sensible en orden a la sensación».

Utrum idem referatur ad duo per se (Ioannes Duns Scotus, 1997: 618-640, qüestió 14).

Escot distingeix entre l'ésser absolut i l'ésser relatiu⁴. Les categories d'ésser absolut són Substància, Quantitat i Qualitat; les altres set, especialment la Relació, d'ésser relatiu. A diferència de les altres sis categories d'ésser relatiu, la Relació és l'única categoria que és definida completament per la referència a una cosa diferent. Per a Escot la relació no s'identifica amb el fonament. Qualsevol relació té una característica distintiva (ser *ad aliquid*), que la fa diferent del subjecte i de qualsevol altre accident. Tenim, per exemple, que *X* pesa més que *Y*. *X* i *Y* tenen cadascú un accident que és pesar *x*. El pes de *X* és el fonament (*fundamentum*) de la relació i el pes de *Y* n'és terme (*terminus*). Els pes de *X* i el pes de *Y* són condicions necessàries per a l'existència d'aquesta relació, però no són suficients: els pes de *X* i el pes de *Y* podrien augmentar o minvar fins a invertir la relació. La relació no s'estableix entre el pes de *X* (fonament) i el pes de *Y* (terme), sinó entre *X* i *Y*. La relació de pes entre *X* i *Y* és un accident particular diferent del pes de *X* i del pes de *Y* (King, 2002: 34-35).

Per a Escot les relacions de primera classe es fonamenten en la categoria de Quantitat; les de la segona classe en una categoria absoluta (Substància, Qualitat o Quantitat); i les de tercera classe es poden fonamentar en qualsevol categoria.

El nostre objectiu, però, no consisteix a estudiar principalment la interpretació de Duns Escot d'aquest fragment de la *Metafísica* aristotèlica, sinó la del seu deixeble Antoni Andreu, conegut com a «segon fundador de l'escotisme», l'*Scotulus* o l'*Scotellus*. Concretament, analitzarem la seva qüestió *Utrum Philosophus conuenienter et sufficienter assignet tres modos relatiuorum* (còdex de San Lorenzo de El Escorial, Real Biblioteca, ms. g.III.25) i la compararem amb la del mestre. Esperem així copsar el sentit de la tasca que Antoni Andreu porta a terme en el seu comentari a la *Metafísica* d'Aristòtil.

2. Antoni Andreu i el seu comentari a la *Metafísica*

Antoni Andreu és autor d'un *Scriptum super Metaphysicam Aristotelis*, obra que integra un comentari literal i unes 90 qüestions intercalades⁵. El comentari literal, conegut com a *Expositio Metaphysicae*, segueix el fil de l'obra homònima de Tomàs d'Aquino (Thomas Aquinatis, 1915), el comentari per antonomàsia de la *Metafísica* aristotèlica, i se'n serveix. Els tomistes acusaren Antoni Andreu de ser un *imitator Aquinatis*. Òbviament, en molts passatges critica

4. Cf. King, 2003: 33-38. Per a la interpretació d'Escot de les categories aristotèliques, en el context de la filosofia del la seva època, vegeu Pini, 2002.

5. Pel que fa a les obres d'Antoni Andreu i a la seva bibliografia, vegeu Mensa i Valls (2017). Vegeu també l'interessant article de Lanza (2003). Per a una presentació general del comentari a la *Metafísica* d'Antoni Andreu, vegeu: Duba (2014: 414-440) i Cabré Duran (2018). La tesi de la Dra. Cabré Duran és dedicada concretament a la univocitat.

veladament o explícitament (sense esmentar mai, però, el nom de Tomàs d'Aquino, ans referint-s'hi amb l'expressió *quidam expositor*) la interpretació tomista i en proposa l'alternativa escotista. Antoni Andreu, però, encara vol anar més enllà i superar el comentari de Tomàs d'Aquino: per això hi intercala qüestions sobre els aspectes més nuclears (Pini, 1991, 1995a). Aquestes qüestions d'Antoni Andreu són una revisió de l'obra primerenca *Quaestiones super libros Metaphysicorum Aristotelis* d'Escot a partir d'elements doctrinals, com per exemple la univocitat, de l'*Ordinatio* i el *Quodlibet* (Pini, 1995a, 1995b). L'*Scriptum super Metaphysicam* sencer només s'ha conservat en un sol manuscrit: Oxford, Oriel College Library, LXV. Ja a primera hora les qüestions (*Quaestiones Metaphysicae*) circulaven autònomament: actualment tenim notícia de cinquanta-sis manuscrits. A partir de l'any 1471 foren editades diverses vegades: Segons un estudi de Marek Gensler (1992), se'n feren quinze edicions incunables, més sis dels primers anys del segle XVI. L'*Expositio Metaphysicae* fou impresa sis vegades fins l'any 1520.

Com hem dit, el còdex que prenem com a base és el de la Real Biblioteca de San Lorenzo de El Escorial, g.III.25 (= SLE). És un còdex format per 201 folis de paper, de 228 x 156 mm., escrits a doble columna per una mà del segle XVI.

3. Anàlisi de la qüestió: semblances i diferències amb Escot

Les tres qüestions d'Escot relatives al nostre fragment són reelaborades per Antoni Andreu i transformades en sis:

Utrum Philosophus convenienter assignet et sufficienter tres modos relatiuorum (SLE, f. 56a-b; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 26b-c, qüestió 13);

Utrum primus modus fuerit sufficienter assignatus (SLE, f. 56a-57a; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 26c-d, qüestió 14);

Utrum 2us modus relationis sit bene assignatus (SLE, f. 57a; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 26d, qüestió 15);

Utrum 3us modus sit bene assignatus (SLE, f. 57b-c; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 26d-27a, qüestió 16);

Utrum 3us modus distinguatur a duobus primis (SLE, f. 57c-58b; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 27a-b, qüestió 17);

Utrum idem referatur ad duo vel ad plura (SLE, f. 58b-59a; Ioannes Duns Scotus, 1495: f. 27b-d, qüestió 18).

Andreu, doncs, ha transformat les tres qüestions d'Escot en sis, de la manera següent. La q. 12 d'Escot, tot i conservar-ne pràcticament el mateix títol, l'ha dividit en tres (les 13, 14, 15 de l'edició de Venècia de 1495). La q. 13 d'Escot ha estat desdoblada en dues: les 16 i 17. I, finalment, la 14 d'Escot es correspon amb la 18 d'Andreu.

L'estructura de la qüestió (sempre segons l'esmentat manuscrit) és la següent:

Videdur. Dues raons contràries:

1. Aquests tres modes es fonamenten sobre «diversa generalissima», per tant no pertanyen a un sol gènere (SLE, f. 56a):

Videtur quod non, nam isti tres modi fundantur super diuersa generalissima, ergo non sunt relationes vnus generis, sed sunt in diuersis generalissimis, quod videtur absurdum. Probatio consequentie, quia relatio uel est idem cum fundamento vel est aliud. Si idem, habet propositum, quia sicut fundamenta sunt in diuersis praedicamentis ita relationes. Si relationes sunt aliud a fundamento, tum cum accipiunt speciem et distinctionem a fundamentis tanta distinctio in relationibus quanta est in fundamentis distinguuntur, sed fundamenta distinguuntur genere, ergo et relationes⁶.

2. El relatiu «secundum genus», que és relatiu *per se*, no és inclòs en cap d'aquests tres modes (SLE, f. 56a):

Preterea, aliqua sunt per se relativa, que non continentur sub aliquo istorum modorum, ergo isti modi insufficienter sunt assignati. Consequens est euidens. Sed probatur antecedens, quia multa sunt relativa secundum genus, sicut medicina refertur quia scientia, et sunt relativa per se, quia quicquid est in intellectu generis est de intellectu speciei. Si ergo genus dependet ad aliquid, sequitur quod similiter et species; huiusmodi aut[em] secundum genus non continentur sub aliquo istorum modorum trium. Contra Philosophum in littera⁷.

Respondeo: Els tres modes de relatiu estan assignats correctament i suficientment segons els seus fonaments (SLE, f. 56a):

Respondeo quod isti tres modi sunt bene et sufficienter assignati, vbi sciendum est quod quamvis relationes habeant distinctiones specificas secundum proprias differentias, sicut et alia, tamen, quia latent nos et sunt ignote nobis, accipimus distinctiones earum per fundamenta per que circumloquimur earum differentias specificas, que forte propter earum modicam entitatem latent nos, ita quod ex fundamentis innotescit nobis distinctio earum relationum, sive effectiue sive materialiter, ita quod ista distinctio sit extrinseca⁸.

6. Cf. Ioannes Duns Scotus (1997: 615/6-12, q. 12): «Isti diversi modi fundantur super diuersa generalissima, ergo relationes sunt in diuersis generalissimis. Probatio consequentie: si relatio idem cum fundamento, tunc patet. Si aliud, cum accipiat speciem et distinctionem a fundamento, tunc tantum different relationes quantum fundamenta; quare si fundamenta distinguuntur genere, et relationes».
7. Cf. Ioannes Duns Scotus (1997: 615/17-21, q. 12): «Item, isti modi non sufficiunt. Quia relativa secundum genus sunt per se relativa, et non continentur sub istis modis. Probatio primi: quidquid est de intellectu generis, est de intellectu speciei; ergo si genus dependeat ad aliud, et species similiter. — Philosophus, quoad secundum, dicit in littera».
8. Cf. Ioannes Duns Scotus (1997: 622/18-623/2, q. 14): «Ad quaestionem in generali: quod distinctio est conueniens. Ubi notandum quod quamvis relationes, sicut alia, habent dis-

Ad obiectiones:

Ad primam. Nega la conseqüència. Encara que els «generalissima» siguin diversos, es poden fonamentar sobre un mateix gènere.

Ad secundam. Nega l'antecedent. Encara que els relatius «secundum genus» no pertanyin directament a alguns d'aquests tres modes, s'hi poden reduir.

Quines són les diferències de contingut entre Antoni Andreu i Duns Escot? Diguem, d'entrada, que pràcticament no hi ha cap diferència doctrinal. Els dos arguments contraris del *videtur* i la seva solució són extrets de les qüestions d'Escot. La conclusió també és pràcticament la mateixa. Andreu, però, ha utilitzat una idea de l'*Ordinatio* per donar més força argumentativa i expressiva al *corpus*⁹.

Les diferències més importants, però, les trobem en el nivell de l'organització dels continguts. Hem vist que en mans d'Antoni Andreu les tres qüestions d'Escot han donat lloc a set qüestions. L'ordre d'Antoni Andreu és més clar. Així, per exemple, la qüestió 12 d'Escot conté les objeccions generals contra la triple divisió dels relatius segons Aristòtil i les particulars dels dos primers modes. Andreu crea una qüestió per a cada un dels modes (14, 15, 16) i en elles hi tracta de les objeccions particulars de cadascuna d'aquestes qüestions. En la qüestió 13 només conserva les objeccions generals. En la qüestió 12 d'Escot només hi ha les objeccions, en canvi la «solutio autoris» i les respostes a les objeccions són a la qüestió 14. Andreu extreu aquest material i el porta cap el seu lloc natural. Crea així una qüestió pràcticament nova, que com a tal no existeix en l'obra escotista, però feta de material genuí d'Escot.

Des del punt de vista estilístic Antoni Andreu poleix el text d'Escot: hi afegeix aclariments, arrodoneix les frases, les desenvolupa, elimina reiteracions. La tasca d'Antoni Andreu, ens sembla, està orientada per tres criteris:

inctiones specificas per proprias differentias, tamen quia latent nos, accipimus distinctionem earum per fundamenta, ex quibus innotescit distinctio relativorum sive relationum, scilicet effective sive materialiter».

9. Ioannes Duns Scotus, *Ordinatio*, I., d. 7, q. 1, n. 54 (1959: 130): «Sed secundo modo accipiendo, numquam distinguuntur tantum conveniunt quantum conveniunt illa quae per illa distinguuntur, sicut patet discurrendo per omnia distinguuntur. Differentiae enim specificae non includunt genus in quo conveniant, species autem distinctae per illas includitur genus in quo conveniant: et ratio est, quia distinguuntur aliquid praesupponunt in ipsis distinctis quod ipsa distinguuntur non includunt in intellectu suo, distincta tamen per illa includunt illud; ideo distincta conveniunt in eo, distinguuntur autem non conveniunt in illo»; i Ioannes Duns Scotus, *Ordinatio*, I., d. 13, q. u., n. 80 (1963: 107): «Differentiae specificae non sunt a se effective et tamen sunt se ipsis primo distinctae formaliter, ab eo tamen sunt distinctae effective a quo sunt effective. Distingui autem 'primo formaliter' non est distingui per aliquid inclusum in uno, et in alio convenire, sed se toto formaliter distingui, etiam si per impossibile omne aliud a ratione sua circumscribatur; ita dico quod si differentiae ultimae compositae essent, se totis distinguerentur et se totis essent primo distinctae formaliter». Afirmar Antoni Andreu (*ad primum*): «Similiter etiam nec est necessarium loquendo de distinguendis intrinsicis, nam due species specialissime distinguuntur non tamen se totis quia conveniunt in genere et tamen differentie specificae distinguuntur se totis» (SLE, f. 56b).

- a) *Sistematització*. Antoni Andreu té una visió de conjunt del tema, de les diverses qüestions que l'integren, de la seva interrelació, de les conclusions i de les premisses sobre les quals es fonamenten. I escriu pensant en aquest tot. L'arquitectura estructural i argumentativa està molt ben travada. Aquesta visió de conjunt li permet de suprimir repeticions, arguments reiteratius, detectar i suplir mancances.
- b) *Simplificació*. L'estil de Duns Escot és complex, difícil, enrevessat i Andreu intenta —i sovint se'n surt— de simplificar-lo, tant pel que fa a la seva formulació lingüística com pel que fa al seu fil argumentatiu.
- c) *Claredat*. En resulta un text i una exposició molt més llegible i comprensible, més diàfan sense perdre la seva profunditat conceptual¹⁰.

S'entén, des d'aquesta perspectiva, que les obres d'Andreu fossin més utilitzades que les d'Escot en els grans centres universitaris escotistes dels segles xv i xvi. L'escotisme tal com el coneixem és obra d'Escot però també d'Antoni Andreu: amb raó ha estat considerat per Bérubé (1979: 387) com el «segon fundador de l'escotisme».

Al final del comentari de la *Metafísica* d'Escot (1892: 600), llegim aquestes paraules¹¹:

segueixo la doctrina d'aquell subtilíssim i excel·lentíssim doctor, la fama i la memòria del qual seran sempre beneïdes, com és natural que així sigui per a aquella persona que amb la seva sagrada i profunda doctrina omple i fa ressonar tot l'univers, és a dir mestre Joan Duns, de nació escocès i d'hàbit franciscà [...] Lector, si trobes alguna cosa ben dita en aquesta obra, sàpigues que ha rajat de la font i la profunditat de la seva doctrina. Si hi hagués alguna cosa menys ben dita o que d'alguna manera contradigués la seva doctrina, atribueix-la a la meua imperícia (Mensa, 2015: 28-29).

10. Pini (1995b: 294-298) ha comparat globalment la relació entre les qüestions d'Antoni Andreu i les d'Escot, des del punt de vista de les aportacions d'Andreu i ha arribat a la conclusió següent. En funció de la manera com Antoni Andreu reelabora les qüestions d'Escot, aquestes qüestions es poden classificar en cinc grups. Un primer grup integra les setze qüestions que Andreu pràcticament no toca, o en tot cas només revisa aspectes lingüístics. Un segon grup és format per les vint-i-vuit qüestions que segueixen força fidelment el text d'Escot, però en els qual Andreu ha afegit o suprimit fragments. El tercer grup és el de les catorze qüestions que desenvolupen temes no presents en l'obra d'Escot. El quart grup és constituït per les quatre qüestions en les quals Andreu proposa una solució nova. Finalment, el cinquè grup reuneix les qüestions noves, és a dir, les que no tenen paral·lel en l'obra d'Escot, sigui perquè pertanyen als llibres X-XII de la *Metafísica* (que Escot no va comentar), sigui perquè tracten de temes dels nou primers llibres de la *Metafísica* que Andreu creu importants, però als quals Escot no va dedicar una qüestió pròpia.
11. En llatí (Antonius Andreae, 1892: 600): «secutus sum doctrinam illius subtilissimi et excel·lentissimi Doctoris, cuius fama et memoria in benedictione est, utpote qui sua sacra et profunda doctrina totum orbem adimplevit et facit resonare, scilicet Magistri Joannis Duns, qui fuit natione Scotus, Religione Minor [...] Si aliquid bene dictum in isto opere reperies, scias a fonte et profunditate suae doctrinae, ac scientiae emanasse. Si quid vero minus bene dictum, aut ejus doctrinae quomodolibet contradicens, meae imperitiae adscribatur».

Referències bibliogràfiques

- ANTONIUS ANDREAE (1892). *Expositio in XII libros Metaphysicae Aristotelis*. París: Ludovico Vives (IOANNES DUNS SCOTUS, *Opera Omnia*, VI).
- ARISTÒTIL (1991). *Categories*. Text revisat i traducció de Josep Batalla. Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- (1495). *Quaestiones super duodecim libros Metaphysice*. Venècia: De Gregoriis.
- BÉRUBÉ, Camille (1979). «Antoine André, témoin et interprète de Scot». *Antonianum*, 54, 386-446.
- CABRÉ DURAN, Maria (2018). *Antoni Andreu (ca. 1280-1335), comentador de la «Metafísica» d'Aristòtil. Una reconstrucció de la univocitat del concepte d'ésser*. Tesi doctoral. Doctorat en Filosofia. Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filosofia: 2018.
- DIÒGENES LAERCI (1988). *Vides dels filòsofs*, I. Traducció i edició a cura d'Antoni Piqué Angordans. Barcelona: Laia (Textos Filosòfics, 50).
- DUBA, William O. (2014). «Three franciscan Metaphysicians after Scotus: Antonius Andreae, Francis of Marchia, and Nicolas Bonet». A: *A Companion to the Latin Medieval Commentaries on Aristotle's Metaphysics*. Edited by Fabrizio Amerini and Gabriele Galluzzo. Leiden-Boston: Brill (Brill's Companion to the Christian Tradition, 43), 413-493.
- GARCÍA YEBRA, Valentín (ed. i trad.) (1998). *Aristotelis Metaphysica*. Edición trilingüe. Segunda edición revisada. Madrid: Gredos.
- GENSLER, Marek (1992). «Catalogue of Works by or Ascribed to Antonius Andreae». *Medaevialia philosophica Polonorum*, 31, 146-155.
- HOOD, Pamela (2004). *Aristotle on the Category of Relation*. Lanham: Univesity Press of America.
- IOANNES DUNS SCOTUS (1959). *Ordinatio*, I, d. 11-25. A: *Opera Omnia*, IV, Ciutat del Vaticà.
- (1963). *Ordinatio*, I, d. 26-48. A: *Opera Omnia*, V, Ciutat del Vaticà.
- (1997). *Quaestiones super libros Metaphysicorum Aristotelis*, libri I-V. R. Andrews, G. Etzkorn, G. Gál, R. Green, F. Kelley (†), G. Marcil (†), T. Noone, R. Wood (eds.). St. Bonaventure (N.Y): The Franciscan Institute, St. Bonaventure University.
- KING, Peter (2003). «Scotus on Metaphysics». A: Th. Williams, *The Cambridge Companion to Duns Scotus*. Cambridge: University Press, 15-68.
- KREMPEL, A. (1952). *La doctrine de la relation chez S. Thomas*. París: J. Vrin.
- LANZA, Lidia (2003). «Antonius Andreae». A: *CALMA. Compendium Auctorum Latinorum Medii Aevii*, I. Florència: SISMEL, Edizioni del Galluzzo, 309-312.
- MENSA I VALLS, Jaume (2015). «Antoni Andreu, deixeble català de Duns Escot». *Revista de Catalunya*, 291, 26-36.
- (2017). *Antoni Andreu, mestre escotista. Balanç d'un segle d'estudis*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PHILIPPE, M.-D. (1958). «Le relatif dans la philosophie d'Aristote», *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques*, 42, 689-710.

- PINI, Giorgio (1991). «Una lettura scotista della *Metafisica* di Aristotele: L'*Expositio in libros Metaphysicorum* di Antonio Andrea». *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale*, 2/2, 529-586.
- (1995a). «Scotistic Aristotelianism: Antonius Andreas' *Expositio* and *Quaestiones* on the Metaphysics». A: Sileo, Leonardo (ed.). *Via Scoti: Methodologica ad mentem Joannem Duns Scoti*. Atti del Congresso Scotistico Internazionale, Romae, 9-11 marzo 1993. Roma: PAA, Edizioni Antonianum, 375-389.
- (1995b). «Sulla fortuna delle *Quaestiones super Metaphysicam* di Duns Scoti: le *Quaestiones super Metaphysicam* di Antonio Andrea». *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale*, 6, 281-361.
- (2002). *Categories and Logic in Duns Scotus. An interpretation of Aristotle's Categories in the late thirteenth Century*. Leiden-Boston: Brill.
- SARRATE, Carles (1993). «La relació a Aristòtil (I)». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 5, 15-50.
- (1995). «La relació a Aristòtil (i II)». *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, 6, 23-49.
- THOMAS AQUINATIS (1915). *In Metaphysicam Aristotelis commentaria*. Cura et studio M.-R. Cathala. Torí: Marietti.

Jaume Mensa i Valls és professor titular de Filosofia medieval al Departament de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans. És llicenciat i doctor en Filosofia (UAB), llicenciat en Teologia (FTC) i *Paleographus-Archivarius* (Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica, Archivio Segreto Vaticano). La seva recerca s'ha centrat sobretot en autors medievals catalans. Actualment treballa en l'edició crítica de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova. El seu últim llibre publicat és *Antoni Andreu, mestre escotista. Balanç d'un segle d'estudis* (Barcelona, IEC, 2017).

Jaume Mensa i Valls is Senior Lecturer of Medieval Philosophy at the Department of Philosophy at the Autonomous University of Barcelona and numerary member of the Institute of Catalan Studies. He graduated in Philosophy (UAB) and in Theology (FTC) and obtained a PhD in Philosophy (UAB) and the title *Paleographus-Archivarius* (Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica, Archivio Segreto Vaticano). His research has been especially centred on Catalan medieval authors. He is currently preparing the critical edition of Arnau de Vilanova's spiritual works. The last book which he published is *Antoni Andreu, mestre escotista. Balanç d'un segle d'estudis* (Barcelona, IEC, 2017).
